*Zorica Mršević**

ODGOVORNOST ZA SAMOUBISTVO MALOLETNIH LICA

Iz ugla sociologije, kriminologije i psihologije, danas preovlađuje stav da je samoubistvo maloletnika multifaktorijalna pojava, što znači da se retko može pripisati samo jednom uzroku ili jednom odgovornom subjektu. U svakom pojedinačnom slučaju potrebno je pažljivo ispitati porodične odnose, školsko okruženje, mentalno zdravlje, eventualno nasilje, socijalne okolnosti i postupanje institucija. Postoji više nivoa odgovornosti. Roditelji (ili staratelji) imaju primarnu odgovornost za brigu o detetu, prepoznavanje promena u ponašanju, pružanje podrške i traženje stručne pomoći kada je potrebna. Međutim, ni veoma brižni roditelji ne mogu uvek sprečiti samoubistvo. Škola ima značajnu odgovornost da omogući bezbedno okruženje, sprečava vršnjačko nasilje, prepoznaje znakove psihičke krize i uključi pedagoga, psihologa i roditelje. Nastavnici i stručni saradnici nisu odgovorni za svako pojedinačno samoubistvo, ali mogu snositi odgovornost ako su ozbiljni propusti doprineli tragediji. Zdravstveni sistem – pedijatri, psiholozi, psihijatri i drugi stručnjaci imaju profesionalnu odgovornost da procene

* Doktor pravnih nauka, naučna savetnica Instituta društvenih nauka u Beogradu u penziji, zorica.mrsevic@gmail.com

rizik i pruže odgovarajuće lečenje kada dete dođe do njih. Država i zakoni – država je odgovorna da obezbedi efikasnu zaštitu dece kroz kvalitetne zakone, dostupne službe mentalnog zdravlja, zaštitu od nasilja, kao i njihovu doslednu primenu. Loši ili neprimenjeni zakoni mogu povećati rizik. Društvo – siromaštvo, diskriminacija, vršnjačko nasilje, govor mržnje, stigmatizacija mentalnih poremećaja i nasilje na internetu doprinose osećaju beznađa kod mladih. Digitalne platforme i mediji mogu imati ulogu ako omogućavaju sajber nasilje, širenje štetnog sadržaja ili neodgovorno izveštavaju o samoubistvima. Zbog toga postoje međunarodne smernice za odgovorno medijsko izveštavanje. Možda bi kao prve i najodgovornije trebalo pomenuti osobe koje vrše nasilje ili zlostavljanje. Ako je maloletnik bio žrtva fizičkog, psihičkog, seksualnog ili vršnjačkog nasilja, učinioci mogu snositi moralnu, a u određenim okolnostima i krivičnu odgovornost, u zavisnosti od konkretnih činjenica i važećeg prava.

U Srbiji, prosečna stopa samoubistava u uzrastu od 15 do 19 godina iznosi oko 3,65 na 100.000 adolescenata. Kod mladića u uzrastu od 15 do 19 godina stopa je značajno viša u poređenju s devojčicama (odnos je približno 4,2 naspram 1). Eurostat za 2022. navodi da je prosečna stopa samoubistava u EU među uzrastom 15–19 godina bila 4,4 na 100.000. Baltičke zemlje imaju najviše stope samoubistava adolescenata u Evropi. U Estoniji 12,89 na 100.000 adolescenata uzrasta 15–19, u Litvaniji – 12,7 i Letoniji – 11,21. Evropski prosek je oko 4,3 na 100.000.

Slobodne profesije mogu snositi odgovornost za samoubistvo maloletnog lica, ali ne zato što je dete izvršilo samoubistvo samo po sebi, već ako

je konkretni profesionalac imao profesionalnu dužnost da zaštiti dete, znao ili morao znati za ozbiljan rizik i propustio da preduzme razumno očekivane mere. To je posebno važno kod maloletnika, jer se kod njih obaveza zaštite tumači strože, kroz lanac profesionalne odgovornosti. Ako je kroz taj lanac više profesionalaca znalo za različite elemente rizika, ali niko nije povezao informacije ni reagovao, mogu postojati sistemski profesionalni propusti, čak i kada pojedinačna odgovornost svakog od njih nije lako dokaziva. To je posebno značajno kod maloletničkih samoubistava, jer dete često nije u stanju da samo obezbedi sopstvenu zaštitu, pa se profesionalne obaveze prema njemu povećavaju. Evropski sud za ljudska prava nije zauzeo stav da su roditelji, škola ili društvo automatski odgovorni za samoubistvo maloletne osobe. Umesto toga, Sud razvija standard pozitivnih obaveza države prema čl. 2. Evropske konvencije o ljudskim pravima (pravo na život).

Ključne reči: samoubistva maloletnika, multifaktorijalna pojava, stope Srbija i Evropa, lanac profesionalno odgovornih, presude Evropskog suda za ljudska prava